

History & Culture

تاریخ و فرهنگ

HomePage: <https://jhistory.um.ac.ir/>

Vol. 57, No.1: Issue 114, Spring & Summer 2025, p.163-170

Online ISSN: 2538-4341

Print ISSN: 2028-706x

Receive Date: 11-01-2025

Revise Date: 25-02-2025

Accept Date: 15-04-2025

DOI: <https://doi.org/10.22067/jhistory.2025.91606.1359>

Article type: Viewpoint (Book Review)

A Critical Review of *Afghanistan: A History from 1260 to the Present*

Hamid Reza Nasib Zarrabi

PhD Candidate, Department of History and Civilization of Islamic Nations, Faculty of Theology and Islamic Studies,
University of Tehran, Tehran, Iran

Email: hamidreza.zarrabi@ut.ac.ir

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under [Creative Commons Attribution 4.0 International License \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

History & Culture

تاریخ و فرهنگ

سال ۵۷ - شماره ۱ - شماره پیاپی ۱۱۴ - بهار و تابستان ۱۴۰۴، ص ۱۷۰ - ۱۶۳	HomePage: https://jhistory.um.ac.ir
شاپا چاپی x ۷۰۶ - ۲۲۲۸	شاپا الکترونیکی ۴۳۴۱ - ۲۵۳۸
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۰۷	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۶
DOI: https://doi.org/10.22067/jhistory.2025.91606.1359	نوع مقاله: نقد کتاب

خوانش انتقادی کتاب «تاریخ افغانستان از ۱۲۶۰م تا زمان حاضر»

 حمیدرضا نصیب ضرابی

دانشجوی دکتری گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Email: hamidreza.zarrabi@ut.ac.ir

مقدمه

کتاب‌ها و مقالات بسیاری درباره تاریخ افغانستان به زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی منتشر شده‌اند. اما تألیف جانانان لی^۱ از جهاتی با این آثار متفاوت است. لی بین سال‌های ۱۹۷۲ تا ۱۹۹۸ میلادی با رویکردی علمی به افغانستان، آسیای مرکزی و شمال پاکستان سفر کرد. این سفرها با دریافت مدرک دکترای او از دانشگاه لیدز بریتانیا در سال ۱۹۹۸ میلادی به پایان رسید.^۲ تخصص و علایق پژوهشی جانانان لی شامل تاریخ اجتماعی،^۳ باستان‌شناسی،^۴ بررسی تاریخ دودمان‌های حاکم بر افغانستان،^۵ اقلیت‌های مذهبی و قومی^۶ و مطالعات میان فرهنگی^۷ است. وی همچنین در مراکز پژوهشی همچون مؤسسه بریتانیایی مطالعات فارسی^۸ و انجمن سلطنتی آسیایی بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی^۹ عضویت دارد. از جانانان لی تاکنون کتاب‌ها و مقالاتی منتشر شده است.

توصیف

لی در مقدمه کتاب تاریخ افغانستان از ۱۲۶۰م تا زمان حاضر^{۱۰} به معرفی کشور نوظهور افغانستان و اقوام ساکن در آن می‌پردازد. در فصل نخست تمرکز بر تاریخ افغانان به‌ویژه تجارب تشکیلاتی و حکومتی این مردمان است. فصل دوم نیز اختصاص به نقش افغانان در تحولات ایران عصر افشاری (حک: ۱۱۴۸-۱۲۱۸ق) یافته است. پس از این چگونگی تأسیس دودمان درانیان (حک: ۱۱۶۰-۱۲۵۸ق) توسط احمد شاه درانی (۱۱۳۴-۱۱۸۶ق) مورد بررسی قرار گرفته است. وقایع و رویدادهای مربوط به عصر حاکمیت تیمور شاه (۱۱۵۵-۱۲۰۷ق) و جانشینانش موضوع فصل چهارم این اثر را تشکیل می‌دهد. فصل پنجم با عنوان افغانستان و مرز رود سند نیز به تحولات کشور افغانستان در عصر حاکمیت دوست محمدخان (۱۲۷۹-۱۲۰۷ق) می‌پردازد. فصل ششم این اثر، اختصاص به بررسی زوایای آشکار و نهان نخستین جنگ انگلیس-افغان دارد. جانانان لی در فصل هفتم به دنبال نشان دادن تأثیر رقابت‌های دو قدرت

1. Jonathan L. Lee.

2. <https://independent.academia.edu/JonathanLee2/Doctoral-Thesis>.

3. Social History.

4. archaeological reconnaissance and documentation.

5. dynastic history of Afghanistan.

6. 'Religious and ethnic 'minorities.

7. cross-cultural studies.

8. British Institute of Persian Studies.

9. Royal Asiatic Society of Great Britain and Northern Ireland.

10. *Afghanistan a history from 1260 to The Present*.

استعماری آن روزگار یعنی بریتانیا و روسیه در تعیین مرزهای کشور افغانستان بوده است. فصل هشتم تا دهم این اثر نیز خواننده را با چالش‌های پیش روی امان‌الله خان (۱۳۳۹-۱۲۷۱ش) در مسیر نوسازی افغانستان که سرانجام منجر به سقوط دولت او شد، آشنا می‌سازد. خوانش فصل یازدهم برای درک چگونگی به قدرت رسیدن امیر حبیب‌الله کلکانی و در ادامه احیای سلطنت محمد نادرشاه (۱۲۶۲-۱۳۱۲ش) سودمند است. مسائل افغانستان دوران حاکمیت چهل ساله محمد ظاهر شاه (۱۲۹۳-۱۳۸۶ش) آخرین پادشاه این کشور مانند اعلام بی‌طرفی در جنگ جهانی دوم و جنگ سرد در فصل دوازدهم این اثر مطرح شده است. در فصل سیزدهم، به پرسش‌هایی درباره چگونگی وقوع کودتای محمد داوود خان و سقوط دولت کمونیستی نجیب‌الله پاسخ داده شده است. فصل چهاردهم نیز با ارائه تحلیلی جامع از تحولات افغانستان بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۱۷ میلادی تصویری واضح از دلایل بحران‌های این دوره ارائه می‌دهد.

تحلیل

جاناناتان لی در این اثر با رویکردی متفاوت به بررسی تاریخ افغانان در دورانی که هنوز افغانستان به‌عنوان یک واحد جغرافیایی مستقل شکل نگرفته بود، پرداخت. همچنین، سایر مباحث نیز در باقی فصول کتاب به‌خوبی گنجانده شده‌اند. با این وصف، نویسنده در سه فصل آغازین اثر خود تحلیل‌های بیشتری ارائه کرده است. دلیل آن را می‌توان چنین بیان کرد که بازه زمانی فصول گفته‌شده اختصاص به دوران صفویه (۱۱۳۵-۹۰۷ق)، افشاریه و عصر حاکمیت احمد شاه ابدالی دارد. بدیهی است که بسیاری از منابع دست‌اول مرتبط با این دوران تاکنون تصحیح و منتشر شده، چه‌بسا که پژوهش‌های پرشماری نیز در این راستا صورت گرفته باشد. مجموع این‌ها داده‌های کافی را برای تحلیل وقایع و رویدادهای این برهه از تاریخ ایران، فراهم ساخته‌اند. افزایش حجم کتاب از فصل سوم به بعد نشان می‌دهد که جاناناتان لی بر دوره شکل‌گیری افغانستان به‌عنوان یک کشور تمرکز بیشتری داشته است. یکی از ویژگی‌های این اثر، پرداختن به موضوعاتی است که می‌توان آن‌ها را تاریخ زنده نامید. این شاخصه، کتاب را به اثری در تاریخ عمومی افغانان و کشور افغانستان تبدیل کرده است. بدین معنا که برای تحلیل آن اسناد و مدارک کافی در اختیار نیست یا اساساً زمان وقوع رویدادها به حدی متأخر است که هنوز ابعاد آشکار و نهان آن بر همگان پدیدار نشده است. جاناناتان لی سفرهایی به افغانستان داشته و احتمالاً گفته‌های او درباره تحولات اخیر این کشور بر شنیده‌ها یا مشاهدات عینی‌اش استوار است. بنابراین این بخش از اثر نیز در جایگاه خود حائز اهمیت است. با وجود گذشت شش سال از انتشار این اثر، هنوز ترجمه‌ای از آن به فارسی در دسترس نیست. اما

نصیب ضربایی؛ خوانش انتقادی کتاب «تاریخ افغانستان از ۱۲۶۰م تا زمان حاضر»/۱۶۷

مخاطب غیرانگلیسی زبان با توجه به قلم روان نویسنده با چالش کمتری هنگام خوانش و ترجمه کتاب، مواجه می‌شود. در ادامه هدف از اشاره به کاستی‌های این کتاب، نه خدشه‌دار کردن ارزش آن، بلکه فراهم آوردن زمینه‌ای برای رفع این اشکالات در کنار برجسته کردن نقاط قوت آن است.

ارزیابی و نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه تاکنون گفته شد اهم نقاط ضعف این اثر عبارت است از:

۱. با توجه به محتوای کتاب، نویسنده می‌توانست عنوانی مانند تاریخ افغانان و کشور نوظهور افغانستان از ۱۲۶۰ میلادی تا امروز را انتخاب کند.
۲. مقدمه کتاب حاوی برخی اطلاعات نادرست درباره اقوام ساکن در افغانستان امروزی است. به عنوان نمونه، نویسنده اهتمام چندانی به تحولات تاریخی اصطلاح تاجیک و پیوند آن با منشأ قومی این مردمان^{۱۱} و دیدگاه‌های مختلف در ارتباط با اصل و نسب مردمان هزاره نداشته است.^{۱۲}
۳. جانانات لی احمد شاه ابدالی را بنیان‌گذار افغانستان امروزی می‌داند، درحالی‌که این مدعا مستندی نداشته و امروزه مورد تردید جدی واقع شده است.^{۱۳}
۴. کاستی دیگر عدم رعایت دقت کافی در استفاده از واژه افغانستان پیش از ظهور این کشور است.^{۱۴} البته جانانات لی در جایی دیگر برای اشاره به شهر بارسغان یا بارسخان به درستی عبارت «بارسخان که در قزاقستان امروزی واقع است» را به کار برده است،^{۱۵} بدین سبب این مورد را نمی‌توان تعبیر به سوگیری نویسنده نمود.
۵. در مواردی اندک عدم رعایت تقدم و تأخر در بیان رویدادهای تاریخی باعث آشفتگی متن اثر شده است.^{۱۶}
۶. جانانات لی از میان ابعاد مختلف موضوع انتساب غلجاییان به خلیج‌ها صرفاً به بیان شباهت‌هایی در

1. Lee, *Afghanistan a history from ۱260 to The Present*, 14.

برای اطلاعات جامع در این باره رک: قبادیانی، دانشنامه جهان اسلام، «تاجیک/تاجیک‌ها».

1. Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 16.

خاوری، مردم هزاره و خراسان بزرگ، ۹۷-۱۱۵؛ ضربایی، تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تا زوال صفویان، ۸۲-۸۳.

1. Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 28, 51.

اصولی، افغانستان چگونه تشکیل شد، ۴۱.

1. Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 32, 52.

1. «Barskon in what is now Kyrgyzstan»

: Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 53.

1. Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 51, 52.

- ویژگی‌های قومی این مردمان مانند شیوه امرار معاش یکسان بسنده کرده است.^{۱۷}
۷. توضیحات نویسنده پیرامون مباحثی همچون ریشه لغوی یا کارکرد نام‌واژگان افغان و پشتون نیز دارای اشکالاتی اساسی است.^{۱۸}
۸. اشتباه رایج در غالب آثار مرتبط با سرگذشت افغانان در هندوستان یعنی عدم اهتمام به تقدم تاریخی تجارب افغانان در شرق ایران که زمینه را برای ایجاد حاکمیت افغانان در دهلی و آگرا فراهم نموده، به این پژوهش نیز راه یافته است.^{۱۹}
۹. ادعای مؤلف درباره گرویدن افغانان به اسلام از دوره حاکمیت سلاطین لودی (حک: ۸۵۵-۹۳۲ق) با شواهد تاریخی موجود در تضاد است.^{۲۰}
۱۰. دیدگاه نویسنده در تبیین خاستگاه جغرافیایی افغانان را به دو دلیل نمی‌توان پذیرفت: نخست اعتماد یکسویه به روایت خواجه نعمت الله هروی مؤلف تاریخ خان جهانی و مخزن افغانی به همراه گفته‌های مونت استوارت الفینستون و دیگری عدم اهتمام به داده‌های سایر منابع به ویژه وصف مهم محمدبن عبدالجبار عتبی (د. ۴۲۷ق) مورخ عصر امیر ناصرالدین سبکتگین (حک: ۳۶۶-۳۸۷ق) و سلطان محمود غزنوی (حک: ۳۸۹-۴۲۱ق) از افغانان در تاریخ یمینی.^{۲۱}
۱۱. تحلیل‌های نادرست جاناناتان لی از کیفیت مناسبات افغانان با دو سلسله صفویه و گورکانیان هند (حک: ۹۳۲-۱۲۴۷ق) عمدتاً به سبب عدم مراجعه وی به منابع معتبر و دست‌اول این دوران است.
- به منظور رعایت انصاف علمی بایستی به نقاط قوت این اثر نیز اشاره شود:
۱. نحوه تقسیم فصول آن الگوی مناسبی برای تألیف اثری در حوزه تاریخ افغانان و کشور نوظهور افغانستان به شمار می‌آید.

1. Lee, *Afghanistan a history from 7260 to The Present*, 52-55.

ضرابی، تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تازوال صفویان، ۷۰-۶۸.

1. Lee, *Afghanistan a history from 8260 to The Present*, 54.

ضرابی، تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تازوال صفویان، ۳۱-۲۹.

1. Lee, *Afghanistan a history from 9260 to The Present*, 56.

ضرابی، تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تازوال صفویان، ۸۸-۸۷.

2. Lee, *Afghanistan a history from 10260 to The Present*, 56.

ضرابی، تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تازوال صفویان، ۵۵-۵۳.

2. Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 61.

ضرابی، تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تازوال صفویان، ۳۶.

نصیب ضرابی؛ خوانش انتقادی کتاب «تاریخ افغانستان از ۱۲۶۰م تا زمان حاضر»/۱۶۹

۲. دقت نظر مؤلف در زدودن ویژگی‌های تاریخ‌سازی از اثر خود را در کمتر تألیفی مرتبط با تاریخ افغانان و کشور افغانستان می‌توان یافت.

۳. تحلیل نویسنده از فرایند تبدیل مولتان زادگاه احمدخان ابدالی به پایگاهی برای ابدالیان جالب توجه است.^{۲۲}

۴. ازجمله گفته‌ها و تحلیل‌های ارزشمند این اثر، توضیحات جان‌اتان لی پیرامون کنش‌گری‌های احمد خان ابدالی مقارن با به قتل رساندن نادر شاه افشار (۱۱۴۸-۱۱۶۰ق) و رویدادهای پس از آن است.^{۲۳}

۵. کاستی شماره یازده از فصل چهارم به بعد برطرف شده، زیرا مؤلف از منابع دست‌اول مانند اثر الفینستون و پژوهش‌های جدید از قبیل ظهور افغانستان نوین نوشته وارتان گریگوریان و تألیفات کریستین نوئل کریمی بهره جسته است.

در مجموع، این کتاب با وجود برخی کاستی‌ها، اثری ارزشمند در حوزه تاریخ افغانان و افغانستان است. در صورت اصلاح اندک نواقص آن، می‌تواند به یکی از آثار مرجع در این حیطه تبدیل شود.

فهرست منابع

- اصولی، زکریا. افغانستان چگونه تشکیل شد. کابل: بی‌نا، ۱۴۰۰.
- خاوری، محمدتقی. مردم هزاره و خراسان بزرگ. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۵.
- مسلمانیان قبادیانی، رحیم. «تاجیک/ تاجیک‌ها». در دانشنامه جهان اسلام. زیرنظر غلامعلی حداد عادل. تهران: بنیاد دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۱.
- نصیب ضرابی، حمیدرضا. تحولات سیاسی و اجتماعی افغانان شرق ایران از هجوم مغولان تا زوال صفویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۴۰۳.

Lee, Jonathan L. *Afghanistan a history from 1260 to The Present*. London: Reaktion Books, 2018.

Transliterated Bibliography

- Khāvarī, Muḥammad Taqī. *Mardum Hizārīh va Khurāsān Buzurg*. Tehran: Sāzīmān Chāp va Intishārāt-i Vizārat Farhang va Irshād-i Islāmī, 2006/1385.
- Musalmāniyān Qubādiyānī, Raḥīm. "Tājik / Tājik-hā". Dar *Dānishnāmah Jahān Islām*. zīr-i nazar-i Ghulām

2 . Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 71.

2 . Lee, *Afghanistan a history from 1260 to The Present*, 103-104.

‘Alī Ḥadād ‘Ādil. Tehran: Bunyād-i Dāyrah al-Ma‘ārf-i Buzurg Islāmī, 2002/1381.

Naṣīb Żarābī, Ḥamidriżā. *Taḥavulāt Siyāsī va Ijtimā‘ī Afghānān Sharq Irān az Hujūm Mughūlān tā Zavāl Şafavīyān*. Pāyānnāmah Kārshināsī Arshad, Gurūh Tārīkh va Tamadun Milal Islāmī, Dānishkadah-yi Ilāhīyāt va Ma‘ārif-i Islāmī, Ferdowsi University of Mashhad, 2024/1403.

Uşūlī, Zakariyā. *Afghānistān Chigūnih Tashkil Shud*. Kābul: s.n. 2021/1400.